

характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Участь третейських судів в Україні у формуванні безоплатної правової допомоги носить безпосередній практичний характер. На відміну від державних судів, де консультації з приводу звернення до суду, як правило, не надають, в третейських судах – навпаки намагаються провести роз'яснювальну роботу з приводу звернення до третейського суду за захистом прав чи інтересів. Для цього в третейських судах введено посаду відповідального секретаря, а також в багатьох випадках самі судді, керуючись принципом арбітрування, передбаченого пунктом 8 статті 4 Закону України «Про третейські суди», надають правову допомогу для досудового примирення сторін. Також регламенти багатьох третейських судів в Україні містять положення про те, що у випадку, коли особа є малозабезпеченою, третейський суд своєю ухвалою може зменшити розмір третейського збору від встановленого регламентом або повністю звільнити сторону від сплати третейського збору. І національні законодавчі акти, і міжнародні конвенції, що регламентують державний контроль за альтернативними способами вирішення цивільно-правових спорів мають на своїй меті одне – забезпечення будь-якому громадянину або підприємству доступ до правосуддя і можливість отримати справедливе рішення по своїй справі. Таким чином, закріплений Законом «Про третейські суди» правовий статус третейського суду дозволяє ефективно захищати майнові і немайнові права та охоронювані законом інтереси сторін третейського розгляду та брати участь у наданні безоплатної правової допомоги.

Однак попри все, наразі в юриспруденції ще не сформувався усталений підхід до розуміння і визначення місця третейського судочинства у правовій системі України, тому вкрай актуальними видаються подальші теоретичні і практичні розробки щодо з'ясування напрямів розвитку третейського судочинства в Україні і його ролі в забезпеченні доступу осіб до правової допомоги.

Повар О. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права*

ДИТИНА ТА ЇЇ ПРАВА В ПРАВОВІЙ СПАДЩИНІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Середньовічна філософія права була тісно пов'язана з теологією, тому з'ясування того, як середньовічні мислителі розуміли дитинство та правовий статус дітей є неможливим без звернення до християнської літератури, яка у стародавні часи відігравала роль всеохоплюючого розуміння світу – водночас теологічного, філософського та етичного. Як доводять сучасні дослідники, саме християнство зіграло визначальну роль у подоланні погляду на дитину як на різновид майна, що було властиве античному

му суспільству, а саме акцентувало увагу на: їх подібності образу Божому, що ставило їх на один рівень з дорослими; динаміці моральності дитини в процесі дорослішання; здатності дитини до порятунку своєї душі, що знов-таки зрівнювало їх з дорослими (Bakke O. M. *When Children Become People: The Birth of Childhood in Early Christianity* / Odd Magne Bakke. – Augsburg Fortress Press, 2005. – Pp. 57-64). Виховання дітей розглядалося як своєрідне моральне виправдання дорослої людини, що своєю чергою зумовлювало турботу дітей про своїх батьків, як постановлено було Апостольськими заповідями та правилами Гангрського собору 376 р. Разом з тим у християнській філософській літературі утвердився погляд, що навіть новонароджена дитина несе на собі знак первородного гріха і врятувати її можна тільки нещадним придушенням її волі, підпорядкуванням батькам і духовним пастирям. Таке розуміння дитини як гріховної істоти яскраво простежується у популярних на Русі проповідях константинопольського єпископа Івана Золоустого: «Люта річ є юність, багатьох вимагає наставників, педагогів, наглядачів, вихователів – любо після такого дбання бути їй утриманою. Наче який кінь ярий, як котрийсь неприборканий звір, така є юність» (Пам'ятки братських шкіл на Україні. – К., 1988. – С. 51).

Історики-візантиністи виявили, що відомості про дитинство дуже рідко були складовими біографій візантійських імператорів та предстоятелів церкви. Притому історія дитинства була наповнена чудесними знаками та дивами, які супроводжували нібито їх народження та юність. У біографіях константинопольських патріархів, зокрема відмітні твердження про їх ранній розвиток та дорослішання, їхня відмінність від інших дітей, а також зречення сім'ї заради освіти або аскетичного життя. Навіть дитяча гра наповнена глибоким змістом, так, біографи патріарха Евтихія указують, що граючись у дитинстві, він з-поміж інших дітей обирав для себе роль патріарха. Інші майбутні предстоятелі церкви відрізнялись у дитинстві знанням Святого письма або самоприниженням (*Becoming Byzantine: Children and Childhood in Byzantium* / A. Papaconstantinou, A. – M. Talbot (ed.). – Washington, D. C. : Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2009. – Pp. 114-116). Така презентація початку біографії видатних отців церкви була, по суті, проекцією їх майбутньої діяльності на дитинство. Дитинство, таким чином, уважалося цінністю не само по собі, а лише як переддень праведного життя.

Аналіз руської агіографічної літератури показує, що філософсько-теологічне сприйняття дитини та її правового буття на Русі продовжувало візантійську традицію. В цьому відношенні неоцінимою пам'яткою філософської думки є Києво-Печерський патерик, першим агіографічним твором якого є «Житіє прп. Феодосія Печерського» (Патерик Києво-Печерський / упоряд. Ірина Жиленко; відп. редактор В. М. Колпакова. – 2-е вид. – К., 2001. – Слово 8). Воно було написане прп. Нестором за ігуменства прп. Никона Великого (1078-1088) у зв'язку з майбутньою канонізацією святого. У ньому виразно простежуються усі риси візантійського

розуміння місця дитини у суспільному житті. Незвичайними є обставини хрещення майбутнього святого – він отримує ім'я Феодосія, оскільки священник, який його хрестив, провидів, що він захоче з молодих літ присвятити себе Богу. Феодосій у дитинстві ходив щоденно до церкви Божої, й слухав Святе Письмо з великою увагою. Натомість не грався з дітьми, і носив стару одіж, оскільки «за краще мав бути, ніби один із убогих». І, до того, просив своїх батьків, аби веліли віддати його одному з учителів навчатися Божественних книг, що й було зроблено. І скоро вивчив усе Божественне письмо так, аж усі дивувалися премудрості та розуму дитини й швидкості, з якою він навчався.

Житіє Феодосія Печерського містить ще декілька важливих для філософії правового статусу дитини моментів. По-перше, автор Житія декілька разів підкреслює смиренність Феодосія. Зазначимо, що покірність та слухняність дитини розглядались на Русі як найбільш бажані властивості дитини (звідси – поширеність і в Росії, і в Україні прізвища Смирнов, яке походить від нехристиянського імені «Смирной» – тихий, покірний). Значимо, що у тому ж Києво-Печерському патерику є декілька сюжетів про вирішення батьками долі дитини без будь-якого врахування її бажань: наприклад, саме так святий Алімпій був у дитинстві відданий батьками до навчання іконопису (Патерик Києво-Печерський. – Слово 34). Феодосій змальований у Житті як виключно покірний дитина. «А хто опише його покірність та послух під час навчання свого, не лише перед учителем своїм, а й перед усіма, хто вчився з ним?» – ставить автор Житія риторичне запитання. Феодосій не просто смиренний, але й з радістю носив вериги, зносив насміхання з боку однолітків та побиття з боку своїх батьків, які карали його за непослух. По-друге, автор Житія описує прямо протилежну рису свого героя – неслухняність і повністю її виправдовує, оскільки неслухняність стосувалася Божественного покликання Феодосія – він хотів присвятити своє життя служінню Богові, а його батьки, особливо мати, цьому суперечили.

Отже, філософсько-правове осягнення дитинства та місця дитини у суспільно-правовому житті Київської Русі було теологічним та патерналістським за своїм характером. Дитинство розглядалось крізь призму майбутньої відповідності людини Божому покликанню, що відповідало візантійській філософсько-правовій традиції.

Хажинський Р. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри теорії держави та права*

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Протягом століть права людини мали виключно соціальний вимір – це були юридично закріплені можливості людини діяти або відмовитись від дій в межах свого соціального оточення. Юридично людина не була